

Historia Slavorum Occidentis
2022, R. 12, nr 1 (32)
ISSN 2084-1213
DOI: 10.15804/hso220112

Archiwa – pomiędzy administracją a potrzebami nauki, Poznań, 18–19 XI 2021 r.

W dniach 18–19 XI 2021 r. na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (dalej: WH UAM) miała miejsce ogólnopolska konferencja naukowa, której tematem przewodnim były „Archiwa – pomiędzy administracją a potrzebami nauki”. Organizatorami wydarzenia były Zakład Archiwistyki WH UAM oraz Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: AP Poznań). Konferencja odbyła się w trybie hybrydowym – część prelegentów i słuchaczy uczestniczyła w spotkaniu bezpośrednio, pozostali łączyli się z organizatorami za pomocą aplikacji MS Teams. Łącznie w wydarzeniu uczestniczyło kilkadziesiąt osób reprezentujących środowisko naukowe, pracowników państwowych placówek archiwalnych oraz archiwów o charakterze administracyjnym.

Konferencja rozpoczęła się życzeniami udanych i owocnych obrad, skierowanymi do uczestników przez prof. Józefa Dobosza, dziekana WH UAM. W dalszej kolejności głos zabrali mgr Henryk Krystek, dyrektor poznańskiego archiwum, oraz prof. Krzysztof Strykowski, kierownik Zakładu Archiwistyki WH UAM, którzy powitali wszystkich zgromadzonych oraz podziękowali osobom bezpośrednio zaangażowanym w organizację wydarzenia. Prof. K. Strykowski zauważył, że tematyka zaplanowanych wystąpień jest bezpośrednią i ścisłą kontynuacją problematyki, którą podnoszono na konferencji zorganizowanej przez Zakład Archiwistyki WH UAM w 2013 r. pod hasłem „Nowe funkcje archiwów”.

Prowadzenie pierwszej części obrad powierzono gospodarzowi prof. K. Strykowskiemu. Referat wprowadzający do zagadnienia wygłosiła prof. Alicja Kulecka (Uniwersytet Warszawski). W swoim wystąpieniu – „Wokół uwarunkowań działalności archiwalnej” – podkreślała, że działalność naukowa archiwów jest nieodłącznym elementem ich funkcjonowania, pomimo że nie należą one do sieci placówek

stricte naukowych. Zauważyła także, że wszyscy pracownicy placówek archiwalnych powinni dbać o rozwój swoich kompetencji w tym zakresie, gdyż są one niezbędne przy prawidłowym kształtowaniu narastającego zasobu archiwalnego. Prelegentka zwróciła także uwagę na to, że większość archiwów prowadzi działalność naukową, czego przejawem jest chociażby wydawanie przez placówki specjalistycznych czasopism, oraz popularyzatorską.

Prof. Waldemar Chorążyczewski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w wystąpieniu pt.: „Ku czemu zmierzają archiwa? Funkcje archiwów w ujęciu futurologicznym” skupił się na zadaniach, jakie stoją przed archiwami, zauważając, że ich liczba stale rośnie. Wyraził opinię, że archiwa powinny być przede wszystkim zwierciadłem czasu i wydarzeń minionych dla przyszłych pokoleń, nawiązując tym samym do hasła, pod którym odbędzie się najbliższy (jesień 2022 r.) VII Powszechny Zjazd Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Jako działanie idealnie wpisujące się w tę ideę wskazał projekt „Archiwum Pandemii A.D. 2020. Społeczna kolekcja dokumentów pandemii wywołanej koronawirusem (SARS-CoV-2)”, zainicjowany przez archiwa państwowe już w pierwszych miesiącach po odnotowaniu w Polsce pierwszych zachorowań. Zaangażowanie placówek w projekt pozwoliło na zebranie materiałów wytworzonych przez osoby i instytucje prywatne, które na co dzień rzadko przekazują swój zasób do archiwów państwowych.

Ostatni referat w pierwszej części obrad wygłosił Leszek Pudłowski (Wiedeń). W wystąpieniu – „Między administracyjną Scyllą i uczoną Charybdą. Rozterki u narodzin profesjonalnej archiwistyki w Stanach Zjednoczonych” – skupił się na rozwoju administracji archiwalnej w Stanach Zjednoczonych. Przedstawił ponadto biografie najbardziej zasłużonych archiwistów amerykańskich, takich jak Charles Thomson, Ebenezer Hazard, Marie Bankhead Owen, Margaret Cross Norton czy Robert Digges Wimberly Connor.

Po krótkiej przerwie rozpoczęto kolejny panel, którego prowadzenie objął prof. W. Chorążyczewski. W części tej jako pierwsza zabrała głos mgr Katarzyna Jaskółka Leśniak (Archiwum Narodowe w Krakowie). W wystąpieniu pt. „Wartościowanie dokumentacji – pomiędzy potrzebami administracji a oczekiwaniami nauki” przedstawiła pracę i wyzwania stojące przed pracownikami nadzoru archiwalnego, odgrywającymi niezwykle istotną rolę w kształtowaniu narastającego zasobu w instytucjach wytwarzających materiały archiwalne. Prelegentka omówiła również działalność funkcjonującej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej: NDAP) Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji, której głównym

zadaniem jest opiniowanie i doradzanie w sprawach z zakresu kształtowania narodowego zasobu archiwalnego i gromadzenia materiałów archiwalnych¹.

O nauce w archiwach państwowych mówił także dr Włodzimierz Janowski (Archiwum Akt Nowych, dalej: AAN) w referacie pt. „Aktywność naukowa archiwów państwowych w III RP. Casus Archiwum Akt Nowych”. W wystąpieniu skupił się na omówieniu działań placówki, które zdaniem referenta trafnie wpisują się w rozumienie zarysowanego w tytule referatu terminu. Jako przykłady aktywności naukowej prowadzonej w AAN wskazał organizowanie zebrań naukowych wśród pracowników, ich zaangażowanie w szkolenie kadr oraz stałe poszerzanie wiedzy społeczeństwa o zasobie archiwalnym. Jako istotny aspekt pracy naukowej wymienił wydawanie edycji źródłowych i publikacji okolicznościowych powstałych w oparciu o materiały archiwalne przechowywane w AAN. Zdaniem prelegenta rolą placówek archiwalnych jest sprawne łączenie działalności naukowej i administracyjnej.

Następnie dr Ewa Rosowska (NDAP) w wystąpieniu pt.: „Działalność naukowa archiwów państwowych w Polsce. Próba diagnozy” postawiła kontrowersyjną tezę, że nauka w archiwach jest w stanie krytycznym. Wskazała na główne zjawiska, które stanowią przyczynę tego niezadowalającego stanu rzeczy. Wśród nich znalazły się odejście od podejmowania działalności naukowej przez czynnych archiwistów, oderwanie tematyki badań prowadzonych przez teoretyków archiwistyki od konkretnych potrzeb archiwów, w tym m.in. zbytne skupianie się na archiwoznawstwie oraz brak rywalizacji naukowej między naukowcami z poszczególnych ośrodków kształcących archiwistów. Zdaniem prelegentki rozwiązaniem problemu mogłoby być powołanie w archiwach państwowych samodzielnych stanowisk badawczych, sygnalizowanie przez środowisko archiwalne interesujących je zagadnień oraz większa rywalizacja między naukowcami.

Ostatni referat w panelu pt. „Zasób Archiwum Państwowego w Poznaniu w kontekście jego wykorzystania w projekcie Archiwum Kobiet: piszące” wygłosiła mgr Julia Wesołowska (UAM, AP Poznań). Ukazała ona cele i idee projektu naukowego realizowanego w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Podkreśliła, jakiego rodzaju materiały z zasobu AP Poznań okazały się przydatne w toku tworzenia projektu oraz jak wyglądał proces ich wyszukiwania. Przedstawiła także konkretne przykłady dokumentów, z których korzystała w trakcie prowadzonych badań.

¹ Zob. Zarządzenie nr 35 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 3 kwietnia 2018 r. w sprawie powołania oraz zakresu i trybu działania Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji, https://www.archiwa.gov.pl/files/zarzadzenia_NDAP/zarz35_2018.pdf [dostęp: 25.02.2022).

Po wystąpieniach odbyła się dyskusja, którą prowadzono w sali obrad oraz z wykorzystaniem aplikacji MS Teams. Dużą jej część poświęcono tematowi wartościowania dokumentacji, w tym problemowi właściwej kwalifikacji dokumentacji, przede wszystkim w kontekście trudności z oceną, które dokumenty mają wartość wyłącznie administracyjną, a które historyczną. Zauważono, że ocena taka jest trudna do przeprowadzenia, biorąc pod uwagę, jak nieprzewidywalne mogą być kierunki badań przyszłych historyków. Jak zauważyła prof. A. Kulecka, pewnym rozwiązaniem problemu mogłoby być wprowadzenie osobnych kategorii oceny dokumentacji dotyczących przydatności administracyjnej i naukowej. Podczas dyskusji podkreślano także, że warunki do rozwoju działalności naukowej w archiwach są niezwykle trudne, ale archiwiści nie mają wyjścia i muszą nauczyć się funkcjonować w istniejącym systemie prawnym.

Drugiego dnia obrady prowadzone przez dr Ewę Rosowską rozpoczęły się od wystąpienia dra Huberta Mazura (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, dalej: UP KEN) pt. „Postęp czy regres w działalności naukowej archiwów państwowych po 1989 roku?”. W referacie omówiono rodzaje działalności naukowej realizowane przez państwowe placówki archiwalne. Wśród nich wymieniono sesje naukowe, odczyty, współpracę z uniwersytetami, przygotowywanie przez pracowników wydawnictw źródłowych i artykułów naukowych oraz publikację czasopism. Do działalności naukowej autor zaliczył także prężnie rozwijającą się w ostatnich latach działalność edukacyjną. Analizie poddano ponadto kwestię uregulowania działalności naukowej w statutach archiwów.

W wystąpieniu pt. „Zadania administracyjne archiwów państwowych we współczesnej Polsce” prof. Marek Konstankiewicz (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) przedstawił, jak kwestię działalności administracyjnej placówek archiwalnych regulują przepisy prawne oraz jakie zadania w tym zakresie nakłada na wspomniane instytucje ustawodawca. Omówił także działania administracji archiwalnej, które są realizowane na podstawie form funkcjonowania administracji publicznej.

Tematyki przedpola archiwalnego dotyczył ostatni referat panelu pt. „Ogólne czy szczegółowe (?) dane dotyczące systemów elektronicznego zarządzania dokumentacją zawarte w protokołach kontroli archiwalnej” wygłoszony przez dr Dorotę Drzewiecką (UP KEN). Prelegentka omówiła wyniki badań zebrane na podstawie ankiet rozesłanych do działów archiwów państwowych odpowiedzialnych za nadzór archiwalny. Wyjaśniła także pojęcie kontroli archiwalnej oraz zdefiniowała najważniejsze prawa przysługujące kontrolerowi. Szczegółowej analizie poddała protokoły

kontroli archiwalnej, które uznała za idealne źródło do prowadzenia badań ilościowych. Większą uwagę poświęciła ponadto zagadnieniu elektronicznego zarządzania dokumentacją, zauważając, że archiwom brakuje jasnych wytycznych w tym zakresie.

Po krótkiej przerwie kawowej wznowiono obrady wystąpieniem dra Tomasza Matuszaka (Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim). W referacie pt. „Zadania archiwów a nowe wyzwania. Archiwa państwowe w dobie pandemii” prelegent po raz kolejny nawiązał do nowych wyzwań stojących przed archiwami w sytuacji kryzysowej, jaką jest pandemia, oraz ukazał, jak nowa sytuacja sanitarna wpłynęła na sposób wywiązywania się przez placówki archiwalne z ich dotychczasowych funkcji. Na przykładzie kierowanej przez siebie jednostki omówił także, jak wyglądał proces zarządzania instytucją, która w pierwszych miesiącach pandemii stanęła przed dodatkowym wyzwaniem: przeprowadzką do nowej siedziby.

Dr Bartosz Drzewiecki (UP KEN) w referacie pt. „Od «spokoju archiwalnej pracy na Wawelu» do «urzędolenia w NDAP» – przyczynek do biografii Anny Ptaśnik”² przedstawił archiwalia, które ukazują pracę archiwistki w Archiwum Państwowym w Krakowie oraz centralnej administracji archiwalnej w Warszawie. Podstawą do przedstawienia tematu była korespondencja A. Ptaśnik prowadzona z Włodzimierzem Budką, która zachowała się w jego spuściźnie. Z referatu wyłonił się mało optymistyczny obraz archiwistki przytłoczonej pracą administracyjną. Jak zauważono w późniejszej dyskusji, współcześnie problem ten pozostaje nadal aktualny.

Ostatnim wystąpieniem konferencji był referat prof. Rafała Galuby (UAM) pt. „Archiwa wyodrębnione centralnej administracji rządowej. Zarządzanie dokumentacją i informacją”. Prelegent skupił się na ukazaniu pracy polskich archiwów wyodrębnionych, szczególnie uwagę poświęcając zagadnieniom związanym z ich kontrolą archiwalną.

Tak jak w pierwszym dniu obrad wystąpienia wzbudziły żywą dyskusję. Ciekawie zaznaczył się głos H. Mazura, który zauważył, że w archiwach państwowych nie ma klimatu do prowadzenia działalności naukowej. Środowisko naukowe zwróciło również uwagę na to, że archiwa bywają niechętne do współpracy, m.in. nie zawsze

² Anna Ptaśnik (1923–1994) – historyk i archiwistka, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego, w zatrudniona kolejno w Archiwum Państwowym w Krakowie (1949–1957), Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie (1957–1974) oraz Ośrodka Dokumentacji i Informacji Polskiej Akademii Nauk (1974–1979). Szerzej zob.: K. Rostocka, *Anna Ptaśnikowa*, [w:] *Słownik Biograficzny Archiwistów Polskich*, t. 2, red. B. Woszczyński, Warszawa 2002, s. 151–152.

udostępniają dane, które mogłyby się przyczynić do poprawy jakości badań prowadzonych przez naukowców. W dyskusji mocno wybrzmiał ponadto głos czynnych archiwistów, którzy podkreślali, że brak rozwoju naukowego archiwistów i współpracy w tym zakresie często nie wynika z ich niechęci, ale z nadmiaru obowiązków administracyjnych, niedostatecznego finansowania, a także niedoceniaenia pracy naukowej (prowadzonej często w czasie wolnym) przez przełożonych. Optymistyczną konkluzją było podkreślenie, że – mimo wymienionych utrudnień – wielu archiwistów posiada tytuły naukowe, a liczne grono pracowników nadal dąży do rozwoju w tym zakresie.

Po zakończeniu dyskusji słowa podsumowania i podziękowania do referentów i zgromadzonych słuchaczy wygłosił prof. K. Strykowski. Gospodarz zaprosił także wszystkich zebranych do wzięcia udziału w kolejnej konferencji w 2022 r. Będzie miała ona charakter jubileuszowy, ponieważ organizacja obrad zbiegnie się z obchodami 50 lat działalności poznańskiego Zakładu Archiwistyki.

Dr Zuzanna Jaśkowska-Józefiak

ORCID: 0000-0003-4399-5311

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Historii

ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7, 61-614 Poznań

e-mail: z.jas@amu.edu.pl

Mgr Piotr Józefiak

ORCID: 0000-0003-2904-8019

Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ul. Wszechnicy Piastowskiej 2, 61-614 Poznań

e-mail: piotr.jozefiak@amu.edu.pl